

Д.В. Безруков

Історія зарубіжної літератури

від античності
до початку XIX ст

*Міністерство освіти і науки України
Дніпровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна*

Кафедра «Філологія та переклад»

А. В. Безруков

***Історія зарубіжної
літератури:
від античності до
початку XIX ст.***

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Дніпро
2021

УДК 82.09 (075.8) (091)
Б 39

Безруков Андрій Вікторович

Рецензенти:

*Власова П. І., д-р філос. н., проф.,
Дніпровський національний університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна*

*Панченко О. І., д-р філол. н., проф.,
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара*

Безруков А. В.

Б 39 Історія зарубіжної літератури: від античності до початку ХІХ ст.: навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей закладів вищої освіти. Дніпро, 2021. 165 с.

Навчальний посібник з дисципліни «Історія зарубіжної літератури» складається з двох частин. Презентована перша частина містить матеріал з теорії та історії літератури, що висвітлює особливості зародження та генези давньогрецької і давньоримської літератур, західноєвропейської літератури Середньовіччя, Відродження, класицизму, бароко, Просвітництва, а також містить оглядову лекцію з особливостей періодизації літератури та розвитку літературних напрямів ХІХ ст. Видання структуроване за хронологічним принципом викладення та засвоєння матеріалу. Навчальний посібник вміщує шістнадцять лекцій, контрольні питання і перелік художніх текстів, обов'язкових для ознайомлення.

Навчальний посібник призначений для аудиторної та самостійної роботи студентів філологічних та інших гуманітарних спеціальностей закладів вищої освіти.

УДК 82.09 (075.8) (091)

Рекомендовано Вченою радою Дніпровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (протокол № 2 від 05.10.2020 р.).

Зареєстровано у навчально-методичному відділі Університету (ресстр. № 483/21-11 від 04.01.2021 р.).

© А.В. Безруков, 2021

© Дніпровський нац. ун-т залізн.
трансп. ім. акад. В. Лазаряна, 2021

ЗМІСТ

Вступ	4
Стадіальність світового літературного процесу. Антична література як історико-культурний феномен. Давньогрецька література	6
Давньоримська література: періодизація, проблема своєрідності і впливу давньогрецької літератури	15
Література Середньовіччя: на підступах до гуманістичного світобачення	26
Західноєвропейська ренесансна література. Відродження в Італії та Франції	34
Література доби Відродження в Англії та Іспанії	43
Література XVII ст.: епоха панування класицизму і бароко	51
Література французького класицизму: розквіт класичної трагедії і комедії	62
Література XVIII ст.: ідейний дух Просвітництва. Англійська література і зародження романної творчості	70
Англійська література XVIII ст.: становлення просвітницького роману і передромантичні мотиви у поезії	80
Вольтер і Монтеस्क'є – ідейні лідери французького Просвітництва першої половини XVIII ст.	90
Друга хвиля французького Просвітництва: Дені Дідро і Жан-Жак Руссо	96
Просвітництво в німецькій літературі: Готгольд Ефраїм Лессінг.....	104
Фрідріх Шиллер в історії німецької літератури XVIII ст.	113
Становлення нової німецької літератури: Йоганн Вольфганг фон Гете	123
Філософська трагедія Гете «Фауст» як книга людського життя	132
Література XIX ст.: проблема періодизації та основні напрями	143
Контрольні питання	153
Перелік художніх текстів	159
Список використаних джерел	162

ВСТУП

Література розвивається відтоді, коли людина освоїла писемність. Традиційно часом народження літературної творчості вважають епоху античності. Саме тому у навчальному посібнику дотримано хронологічного принципу викладення матеріалу: починаючи від часів античності до початку ХІХ ст. Це період виникнення художнього мислення, формування й становлення провідних стилів, напрямів і течій у масштабах світового літературного процесу, час усвідомлення місця творчості й духовного розвитку в житті людини.

Першорядними завданнями вивчення дисципліни «Історія зарубіжної літератури» студентами-філологами є розвиток умінь сприймати літературний твір як явище мистецтва у єдності його змістових та формальних вимірів, формування гуманістичного світогляду та гуманітарної свідомості самостійної, творчої особистості, набуття стійкої мотивації вивчення літератури, відчуття краси та виразності художнього слова, сприяння виробленню естетичних смаків, поглядів і вподобань, формування читацької культури, творчих здібностей, критичного мислення, навичок аналізу та аргументованого оцінювання прочитаного, підвищення загального рівня культури, актуалізація планетарного мислення, вільного орієнтування у розмаїтті літературних явищ.

Презентоване видання є першою з двох частин навчального посібника з історії зарубіжної літератури, що охоплює основні етапи літературної еволюції, її найяскравіших представників та найграндіозніші твори світової літератури відповідного проміжку історії людства. Друга частина навчального посібника «Історія зарубіжної літератури: від романтизму до постмодернізму» є логічним продовженням першої і охоплює світовий літературний процес від ХІХ до початку ХХІ ст.

Навчальний посібник в цілому покликаний дати студентам стійке уявлення про те, що вивчення дисципліни «Історія зарубіжної літератури» є невід'ємною частиною підготовки фахівців у гуманітарних сферах діяльності. Освоєння і засвоєння теорії та історії літератури,

знання художніх текстів письменників країн Західної Європи дозволить майбутнім філологам, перекладачам проявити себе як у науково-дослідній роботі, так і в галузі мовної та соціокультурної комунікації, а також у педагогічній, управлінській та інших прикладних видах діяльності.

Фахові знання з зарубіжної літератури передбачають наявність системного уявлення про розвиток західноєвропейських літератур в єдності художнього, соціокультурного, філософського, історичного аспектів. Володіння теоретичними основами, досвідом літературознавчого аналізу, сформоване ціннісне ставлення до вивчення зарубіжної літератури є найважливішими складниками загальноінтелектуального і духовного розвитку особистості, необхідного для ефективної взаємодії у професійній, соціальній та етнокультурній сферах. Сукупність практично засвоєних знань і навичок у царині зарубіжної літератури є запорукою культури діалогової взаємодії, формування професійного мислення, поваги до традицій власної та чужої культур, сприйнятливості до інновацій.

Це видання висвітлює специфіку зародження та становлення давньогрецької і давньоримської літератур, літератури Середньовіччя, Відродження, класицизму, бароко, Просвітництва, а також містить оглядову лекцію з особливостей періодизації літератури та розвитку літературних напрямів ХІХ ст. у Західній Європі.

Структура посібника обумовлена логікою послідовного засвоєння матеріалу та вивчення всього багатоманіття літературних феноменів. Навчальний посібник складається з шістнадцяти лекцій, контрольних питань до них і переліку художніх текстів, обов'язкових для ознайомлення. Системний підхід до подання матеріалу узручнює його вивчення та засвоєння.

Навчальний посібник призначений для аудиторної та самостійної роботи студентів філологічних та інших гуманітарних спеціальностей у закладах вищої освіти.

**СТАДІАЛЬНІСТЬ СВІТОВОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ.
АНТИЧНА ЛІТЕРАТУРА ЯК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН.
ДАВНЬОГРЕЦЬКА ЛІТЕРАТУРА**

Зародження літератури пов'язане з виникненням писемності та художньої творчості у царині мистецтва слова. Література кожного народу вирізняється унікальною національною і художньою своєрідністю, але охоче сприймає досягнення літератур інших країн і розвивається у взаємодії з ними. Тому як явище всесвітня література була усвідомлена лише у ХІХ ст., коли уможлиблюються й набувають поширення літературні зв'язки між країнами і стає очевидною перманентність літературного процесу.

Літературний процес – масштабне історико-мистецьке явище, що характеризується рухом національної та світової літератури в її складних взаємозв'язках і взаємодіях, розвитком стилів і напрямів¹ художньої творчості, змінами тематичних преференцій та жанрової специфіки творів, еволюцією системи художніх засобів зображення. Літературний процес – це історія накопичення естетичних, духовно-моральних цінностей, непрямолінійного, однак неухильного розширення гуманістичних концепцій. До певного часу літературний процес має відносно замкнутий, національний характер; проте з безлічі національних і місцевих літератур формується всесвітня література.

Дослідження літературного процесу передбачає постановку і вирішення багатьох складних, комплексних проблем, головною з яких є з'ясування закономірностей переходу одних поетичних ідей і форм в інші, старих форм у нові, що тягне за собою зміну стилів, літературних напрямів, течій, методів², шкіл тощо. Обумовлюється літературний

¹ Літературний напрям – це конкретно-історичне втілення художнього методу, що проявляє себе в ідейно-естетичній спільності групи письменників у певний період часу. Є своєрідним синтезом художнього методу та індивідуального стилю письменника. Категорія напряму передбачає об'єднання митців на основі єдиного методу, а також певну схожість індивідуальних стилів.

² Художній метод – історично обумовлений, специфічний спосіб відображення буття, реальності і вираження естетичного ставлення людини до світу, спосіб осмислення і переосмислення дійсності в образах мистецтва. Художній метод є засобом втілення і затвердження певного естетичного ідеалу.

процес багатьма чинниками мистецького і суспільного порядку, зокрема інтенсивністю літературного життя у тому чи іншому регіоні чи у певному культурному центрі країни.

Письменники, поети, драматурги залучаються у літературний процес з новими художніми відкриттями, що змінюють принципи вивчення людини і світу. Ці відкриття відбуваються не на порожньому місці. Автор неодмінно спирається на традиції як найближчих, так і віддалених попередників, учасників літературного процесу, у тій чи іншій формі використовуючи весь досвід, накопичений у художньому розвитку людства. Літературний процес є боротьбою художніх ідей, що несуть у собі пам'ять про минулі досягнення. Кожен літературний напрям / течія³ висуває своїх вождів і теоретиків, які заявляють про нові творчі принципи і спростовують попередні як застарілі й неактуальні.

Під *літературним процесом* найчастіше розуміють складний розвиток художньої літератури, закономірності якого вивчаються історією літератури та літературною критикою (елементами його є художні методи, напрями, стилі, школи, типи творчості, жанри тощо). Завжди присутніми у літературній творчості є типи емоційної налаштованості, морально-філософські проблеми, «вічні теми», пов'язані з міфопоетичними смислами, і, зрештою, арсенал художніх форм. Константи всесвітньої літератури, тобто *топоси* утворюють «фонд наступності», без якого літературний процес був би неможливим.

Стадії світового літературного процесу:

1) архаїчний період – переважала міфопоетична художня свідомість (дорефлексивний період – відсутність рефлексії на словесне мистецтво);

2) традиціоналістський період – початок цьому періоду поклала Давня Греція – позначався традиціоналізмом художньої свідомості, поетики, стилю і жанру. Письмо орієнтувалося на готові форми мов-

³Терміном *літературна течія* зазвичай позначають групу письменників, пов'язаних спільними ідеологічними позиціями і художніми принципами в межах одного напрямку або художнього руху.

лення. Границею періоду є Відродження, після якого література стає більш світською.

3) третій період починається з епохи Просвітництва і романтизму – висувалася індивідуально-творча художня свідомість – кінець традиціоналістської доби. Панує поетика автора, який звільняється від жанрово-стильових вказівок (реалізм, модернізм).

Етапи розвитку світової літератури:

- Міфологія, усна народна творчість.
- Антична література (VIII ст. до н. е. – V ст. н. е.).
- Література доби Середньовіччя (V – XV ст.).
- Література доби Відродження (XV – XVI ст.).
- Література XVII ст.: бароко і класицизм.
- Література доби Просвітництва (кінець XVII – XVIII ст.): просвітницький реалізм, просвітницький класицизм, сентименталізм, рококо.
- Література XIX ст. : романтизм і реалізм.
- Література кінця XIX – другої половини XX ст.: модернізм (паралельно розвиваються інші напрями — реалізм, романтизм).
- Література останньої третини XX – початку XXI ст.: постмодернізм, постпостмодернізм, розвиток нових напрямів.

Антична література, перша і найдавніша європейська література, була створена греками і римлянами в умовах античного робітничого суспільства з його специфічною структурою і тільки йому притаманними законами розвитку. Хронологічні межі античної літератури охоплюють період від ***VIII ст. до н.е.*** до ***V ст. н.е.***

Права власності на основні засоби виробництва, і насамперед землю, поширювалися в античному суспільстві лише на повноправних членів громади, якій безпосередньо передували початкові родові і племінні об'єднання. Основою громади було місто – головне зосередження вільних і спочатку рівних земельних власників, власників засобів виробництва. Їх об'єднував ймовірний «спільний предок»,

стверджувала у власній силі спільна приватна власність, а гарантії свободи і безпеки надавала і охороняла держава, організована у формі міста-держави, поліса. Як устрій, так і ідеологія поліса багато в чому визначалася інститутами родового ладу з його статево-віковими спільнотами, культом «спільного вогнища» і «предків-героїв». Вільним громадянам кожного поліса соціально протистояли негромадяни за походженням, тобто уродженці інших полісів, і раби – основна робоча сила у всіх галузях виробництва. Але в процесі розвитку виробництва протиріччя між рабовласниками і рабами ускладнювалися протиріччями між громадянами і негромадянами і між різними соціальними групами громадян. Звідси вся своєрідність економічного і культурного буття античного світу.

Антична культура належить до так званого традиціоналістського типу, тобто вона спрямована на відтворення минулої традиції, спрямована в минуле, у якому знаходить ідеал втраченого золотого століття. Антична культура – колыска європейської філософії і мистецтва, яке сьогодні сприймається як греко-римська єдність, хоча еллінський дух і римський значно відрізняються. Завоювавши у 146 році до н.е. Грецію, римляни багато в чому засвоїли культуру старшої і витонченішої еллінської цивілізації. Грецькі раби були вчителями в будинках римської знаті, знання грецької мови стало обов'язковим для освіченого римлянина, римська література орієнтувалася на грецькі зразки. Єдність греко-римської культури визначається протиріччям між піднесеним ідеалом поліса, де на першому місці були високі суспільні цінності, і реальною практикою полісного життя. В Афінах, як і у Римі, точилася постійна боротьба між різними верствами вільних громадян, між аристократичними і демократичними устремліннями, і поза постійним бурлінням суспільних та індивідуальних інтересів полісне життя було немислимим.

Особливості античної літератури:

1. Міфологічна тематика – була пов'язана з первіснообщинним ладом. Міфологія – це осмислення дійсності, коли всі явища природи одухотворяються, а їх взаємовідносини осмислюються як родинні,

подібні до людських. Міфологічна тематика дуже міцно вкорінена в античній літературі. Історична тематика допускалася тільки в історичному епосі⁴ з численними обмеженнями. Побутова тематика допускалася в поезії тільки в «низьких» жанрах (комедія, епіграма) і завжди оцінювалася з позицій традиційно «високої» міфологічної тематики. Публіцистична тематика також допускалася в поезії, але обов'язково мала накладатися на тематику міфологічну.

2. Традиціоналізм – пов'язаний з повільним розвитком рабовласницького суспільства. Сучасники майже не відчували змін у суспільному житті, а коли зміни були занадто явними, вони сприймалися як виродження і занепад. Всі ці уявлення переносилися і на літературу. Система літератури здавалася незмінною і поети наступних генерацій намагалися йти по слідах попередників. У кожного жанру був основоположник, зразок для наслідування: для епосу – *Гомер*; для лірики – *Анакреон*; для трагедії – *Есхіл*, *Софокл* і *Еврипід*. Твір вважався тим досконалішим, чим більше він був схожим на зразок.

3. Поетична форма була домінуючою в античній літературі. Прози не було довгий період, оскільки мистецтво не вважалося справою повсякденною. Пісні повинні були уподібнюватися мові богів, тобто бути урочистими, високими і ритмічними. Творячи, поет уподібнювався божеству, ставав богом-творцем. На думку греків, рукою поета керували боги, тому всі давні поеми починалися зі звернень до богів, які мали виконати всю роботу.

Давньогрецька література розвивалася в досить широких часових межах: у різні історичні періоди відзначалася зміна тематики, проблематики і жанрів, трансформувалася концепція людини в цілому. Стародавні греки населяли Балканський півострів, острова Егейського моря, західне узбережжя Малої Азії, Сицилію і південну частину Апеннінського півострова. Грецька література давніше за римську, яка

⁴ Епос (від грец. *epos* – слово, мова) визначається як розповідь про минуле; епічний наратор згадує про завершені події з абсолютної часової дистанції. Епос охоплює життя синкретично, у всій його повноті, вільно використовує весь арсенал засобів художньої літератури. Як правило, матеріал епосу – суспільно значимі події, що залишили слід в народній пам'яті.

почала розвиватися у той час, коли грецька вже вступала у період певного занепаду.

Історія давньогрецької літератури органічно пов'язана з життям Еллади, її культурою, релігією, традиціями, у ній по-своєму відбилися зміни у соціально-економічній, політичній сферах. Сучасною наукою виділяються **чотири періоди історії давньогрецької літератури**:

1. Архаїчний, який охоплює час до початку V ст. до н.е. Це епоха «ранньої Греції», коли відбувається повільне розкладання патріархально-родового ладу і перехід до рабовласницької держави. З цього періоду збереглися пам'ятки фольклору, міфологія, прославлені поеми Гомера «Іліада» і «Одіссея», дидактичний епос Гесіода, а також лірика сузір'я поетів, що творили в VII–VI ст. до н.е.

2. Аттичний (класичний) – охоплює V–IV ст. до н.е., коли грецькі поліси, насамперед Афіни, «око Еллади», переживають розквіт, а потім кризу, втрачають незалежність, опинившись під владою Македонії. Це час злету в усіх художніх сферах. Це насамперед грецький театр, драматургія Есхіла, Софокла, Еврипіда, Аристофана; аттична проза – історіографія (Геродот, Фулідід), ораторське мистецтво (Лісій, Демосфен), філософія (Платон, Аристотель).

3. Елліністичний – охоплює час з кінця IV ст. до н.е. до кінця I ст. н.е. Найвидатніші пам'ятки – олександрійська поезія і нова аттична комедія (Менандр).

4. Римський, час, коли Греція стає провінцією Римської імперії. Головні теми: грецький роман, творчість Плутарха і Лукіана.

Архаїчний період став часом розквіту епічної традиції («Іліада» і «Одіссея»). Сказання передавалися усно професійними співаками, тому для зручності запам'ятовування їм надавалася ритмічна форма. Звідси терміни «вірш» (спочатку вид бойової шеренги, де для кожного вояка відведено своє місце) і «ритм» (від грец. *rhythmikos* – стрункість; особливий військовий лад). Епічні поеми **Гомера** (VIII ст. до н. е.) – свого роду кодекс моралі, куди входили доблесть, честь, сором, тобто орієнтація на суспільну думку була досить значною. У поемах **Гесіода** (VIII–VII ст. до н. е.) «Роботи і дні» та «Теогонія» (родовід богів)

відзначаються й інші цінності – працьовитість і доброта. Тому прийнято вважати, що антична етика починається саме з Гесіода.

У пізній архаїчний період (VIII–VI ст. до н.е.) відбувається найбільш інтенсивний розвиток античного суспільства, коли остаточно визначаються специфічні особливості цивілізації античного типу. Її відмінною рисою було поєднання почуття колективізму і агоністичного (змагального) начала. Спочатку *агон* виник у колі аристократів, де участь у змаганні, що не приносить матеріальної вигоди, і перемога в ньому були символами знатності і безкорисливості. Потім «агональний дух» проникає і в інші соціальні верстви, де стверджується думка, що перемога над суперником є вища цінність у будь-якій сфері діяльності.

Агон проявляється не лише у всіх царинах матеріального і духовного життя, але також в економіці і політиці. У спорті агональний дух втілюється у проведенні ігор в Олімпії (VIII ст. до н. е.). У науці агональний дух проявився в оформленні трактатів у вигляді діалогу зі співрозмовником або спору, в ході якого з'ясовується істина. Ця обставина і стала причиною виникнення в Греції вперше в історії людства науки зі своїми законами і системами доказів. Диспут стає і основою формою навчання. У філософії – перші згадки про нескінченність Всесвіту і множинність світів (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен). Античну філософію епохи архаїки важко уявити без Піфагорійського союзу, який був однією з перших наукових шкіл, науково-філософським і етико-політичним об'єднанням однодумців.

Театральні вистави були змаганнями драматургів, в яких «батько трагедії» Есхіл перемагав 13 разів, Софокл – 24, а Еврипід – 5 разів.

У період архаїки склалися основні типи і форми грецького мистецтва. У літературі – *лірика*, яка змінила класичний епос (*Архілох, Анакреонт, Сафо*).

Література і філософія, скульптура і архітектура *класичного періоду* стали нормою і зразком для всієї подальшої історії людства. Це час розквіту таланту політиків-реформаторів Солона і Лікурга, скульпторів Фідія, Поліклета, Праксителя, трагіків *Есхіла, Софокла, Еврипіда*, творця комедії *Аристофана*.

З двох видів драми *трагедія* за своїми сюжетами тісно пов'язана з народними переказами і міфами, а *комедія* – зі спостереженнями за тогочасними політичними діячами, поточними суспільними подіями, звичаями тощо. Твори афінських трагіків були прямим продовженням робіт Гомера і кікліків⁵. Починаючи з Есхіла, панівним предметом зображення в трагедіях, а отже – і симпатій глядача, стає душевне життя людини з її надіями, побоюваннями, пристрастями. Міфічна старина зберігалася тільки як зручна, всіма визнана форма, під якою відчувалося клекотання живої дійсності.

Надзвичайна популярність аттичної трагедії впливає з того, що протягом V ст. до н. е. написано було для афінського театру не менше 1000 трагедій. З цієї кількості трагедій до нас дійшли лише 31 – по сім від Есхіла і Софокла і 17 від Еврипіда, а також одна драма Еврипіда, «Циклоп». Крім Есхіла, Софокла та Еврипіда, затьмарили собою не тільки сучасних їм трагіків, але і наступних, більш відомі Іон, Агафон, Ахей, Критий, Евфоріон, Еврипід молодший.

Паралельно з трагедією в Афінах розвивалася *комедія*. *Магнет*, *Кратин*, *Евполід*, *Кратет* та ін. підготували повний розквіт аттичної комедії у V ст. до н. е. у творах *Аристофана*, з 64 п'єс якого дійшли до нас 11. Найбільш характерною особливістю аристофанівської комедії була *парабаса*⁶, що розривала виставу на дві частини. Політична свобода, високий інтелектуальний розвиток громадян, а також геній Аристофана і його попередників змінили грубий фарс, яким була комедія спочатку і залишилася назавжди в інших частинах Еллади, на оригінальний вид драми, який поєднував у собі риси нещадної сатири і памфлету з рисами істинно художнього творіння.

Стан політичної залежності від Македонії і виникнення нових центрів еллінської освіченості збігаються в літературі з *елліністич-*

⁵ Кіклічні поети, кікліки — поети грецького епічного циклу, в найдавніші часи ототожнювалися з Гомером, який вважався творцем всіх їхніх творів. На сучасному етапі під цією узагальнюючою назвою розуміють ряд наслідувачів «Іліади» та «Одіссеї», що склали здебільшого у VII–VIII ст. до н. е. за зразком гомерівських, безліч поем, що змальовують подвиги богів та героїв.

⁶ Парабаса – пісня, яку виконував весь хор чи його корифей і в якій від імені автора висловлювалися глядачам поради, застереження, скарги на літературних суперників і політичних ворогів автора, судження про сучасні події та осіб тощо.

ним періодом, який тривав приблизно до заснування Римської імперії (300-30 до н. е.). Участь Лагідів у літературі, починаючи з Птолемея I, заснування в Олександрії музею і двох бібліотек – все це визначало характер і зміст нової літературної діяльності і змінило собою ті стимули художньої і наукової творчості, які містилися в органічному зв'язку між діяльним громадянством і виразниками його потреб і прагнень. Цілі галузі літератури перестали існувати, як, наприклад, політичне красномовство, політична комедія, трагедія; інші отримали новий вектор, переважно риторичний і стилістичний (історіографія, деякі види поезії); треті виникли вперше, як, наприклад, багато наукових спеціальних дисциплін, а в поезії – ідилія і еротична лірика.

У низці наукових дисциплін того часу чільне місце посідала *філологія* або літературна критика. *Каллімаху, Зенодоту, Аристофану, Аристарху, Дідіму* належать значні заслуги з відновлення, збереження і пояснення стародавніх текстів. У риториці панували три школи: афінська, азійська, родоська. У поезії переважна увага приділялася ретельній розробці і обробці існуючих форм, внесенню у галузь віршованого викладу нових тем і сюжетів, дидактичних, міфологічних, еротичних, жартівливих (*Каллімах, Ріан, Аполлоній*). Віддалення поезії від політики було компенсовано ідилічними картинами пастушачого і взагалі простонародного життя, сповненими художньої правди, щирого почуття у віршах *Феокрита, Біона, Мосха*.

Найбільш характеристичну приналежність *римського періоду* грецької літератури складає *софістика*, яка за формою була відродженням класичної літератури. Софісти не задовольнялися вивченням і засвоєнням аттичних письменників; вони хизувалися один перед одним і перед публікою вишуканістю слів і зворотів, які вони знаходили в забутих літературних пам'ятках. II і III ст. н. е. були завдяки софістам справжнім торжеством еллінської мови і освіченості, святом дотепності, винахідливості і витонченості мови.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

I

1. Стадії та етапи світового літературного процесу, їх характеристика.
2. Соціально-історичний контекст античної літератури, її періодизація, місце в історії світової літератури.
3. Давньогрецька література, різноманітність її фольклорних, міфологічних джерел. Періодизація давньогрецької літератури.
4. Соціально-історична обумовленість епічної спрямованості «Іліади» та «Одіссеї» Гомера.
5. Співвідношення міфологічних та історичних елементів у поемах Гомера, особливості його манери оповіді й епічного стилю. Основні теорії «гомерівського питання».
6. Художня цінність давньогрецької лірики, її основні види.
7. Загальна характеристика грецької літератури аттичного (класичного) періоду. Соціально-історичні та художні передумови виникнення драматичних жанрів.
8. Суспільно-історичний розвиток Стародавнього Риму і періодизація літератури.
9. Долітературний період, основні види римського фольклору.
10. Література періоду розквіту римського поліса, ранні автори. Маски і сюжети римської комедії, її ставлення до «нової аттичної комедії».
11. Поезія періоду принципату Августа.
12. Вергілій і проблема історизму героїчної поеми з міфічним сюжетом.
13. Горацій і розквіт філософської лірики.
14. Овідій та зміни у світогляді й естетиці римлян.
15. Література періоду громадянських війн.
16. Суспільно-політичні умови переходу від античності до Середньовіччя.
17. Загальна характеристика літератури раннього Середньовіччя.
18. Художня своєрідність уладського епосу. Саги про Кухуліна.

19. Давньоскандинавська література та її основні жанри. «Едда».
20. Скальдична традиція відсутності художньої вигадки та специфіка її втілення у поезії скальдів.
21. Англосаксонська поема «Беовульф»: образи, композиційні особливості.
22. Становлення літератури пізнього Середньовіччя.
23. Героїчний епос та його художні особливості у різних країнах (Франція, Іспанія, Німеччина).
24. Функціонування західноєвропейської ренесансної літератури та її значення.
25. Етапи розвитку культури Відродження та їх характеристика.
26. Література італійського Відродження у контексті формування світової літературної традиції.
27. Данте: життя, творчість, історичне значення.
28. «Божественна комедія» Данте як енциклопедія середньовічних устоїв.
29. Лірика Ф. Петрарки та її поетологічна своєрідність.
30. «Декамерон» Дж. Боккаччо, його художнє та історичне значення.
31. Література французького Відродження. Творчість Ф. Рабле.
32. Ідейно-художні особливості роману Ф. Рабле «Гаргантюа та Пантаґрюель».
33. Прогресивна і патріотична налаштованість у творах поетів французької «Плеяди».
34. Передвісники англійського Ренесансу: Дж. Чосер («Кентерберійські оповідання») і Т. Мор («Утопія»).
35. Специфіка літератури англійського Відродження.
36. «Шекспірівське питання» і його вплив на шекспірознавство.
37. Творчий доробок Шекспіра і його значення для світової літератури.
38. Сонетна творчість Шекспіра: особливості поетичного світобачення.
39. Драматичні твори Шекспіра у контексті світового літературного процесу.
40. Загальна характеристика літератури іспанського Відродження.

41. Творчість Сервантеса як одного зі стовпів іспанського Ренесансу.
42. Значення та художня цінність роману Сервантеса «Дон Кіхот».
43. Провідні напрями літератури XVII ст.: класицизм і бароко.
44. Періодизація та характеристики англійської літератури XVII ст.
45. Дж. Мільтон та ідейно-художня своєрідність поеми «Втрачений рай».
46. Періоди творчості Дж. Мільтона та їх специфіка.
47. Дж. Донн і оригінальність англійської метафізичної поезії.
48. Французька література XVII ст. Основні риси бароко і класицизму.
49. Етапи розвитку французького класицизму в літературі.
50. П. Корнель – провідний представник першого етапу французької класичної драматургії.
51. Особливості героя і конфлікту в трагедіях П. Корнеля «Сід», «Гораций».
52. Творчість Ж. Расіна – вершина другого етапу французької класичної трагедії.
53. «Андромаха» і своєрідність трагічного у творчості Ж. Расіна.
54. Проблема, конфлікт, герой у трагедії Ж. Расіна «Британік».
55. Особливості зображення внутрішнього світу людини у трагедії Ж. Расіна «Федра».
56. Мольєр: періодизація творчості, жанри драматургії, демократичні основи творів.
57. Ідейний дух Просвітництва та його вплив на літературний процес.
58. Основні напрями та жанрова система літератури XVIII ст. Загальна характеристика англійської літератури цього періоду.
59. Д. Дефо та роман «Робінзон Крузо»: особливості героя і жанру.
60. Дж. Свіфт і його місце в англійській літературі XVIII ст. Пародія і сатира у романі «Манди Гуллівера».

1. Зріле Просвітництво в Англії та його найяскравіші представники.
2. Роль С. Річардсона в історії соціально-психологічного роману.
3. Жанрові особливості у романі С. Річардсона «Памела, або Винагороджена доброчесність».
4. Становлення реалістичного напрямку в англійському просвітницькому романі Г. Філдінга і Т. Смоллета.
5. Новаторство у романі Г. Філдінга «Історія Тома Джонса, знайди».
6. «Пригоди Джозефа Ендрюса» Г. Філдінга як пародія на роман С. Річардсона «Памела, або Винагороджена доброчесність». Конфлікт письменників.
7. Гротескно-сатиричне змалювання героїв у романі Т. Смоллетта «Пригоди Перігріна Пікля»
8. Літературне новаторство Л. Стерна і його вплив на розвиток сентименталізму.
9. Особливості композиції і стилю романів Л. Стерна «Життя і думки Трістрама Шенді», «Сентиментальна подорож».
10. Творчість Р. Бернса: основні мотиви поезії, проблематика і жанри.
11. Вольтер і Монтеск'є – ідейні лідери першого етапу французького Просвітництва.
12. Історико-літературне значення суспільної діяльності і спадщини Вольтера.
13. Проблематика і жанрова своєрідність філософських повістей Вольтера.
14. Філософські і художні погляди Монтеск'є.
15. Трактат «Про дух законів» Монтеск'є як маніфестація соціально-філософської думки Просвітництва.
16. Другий етап французького Просвітництва: Д. Дідро і Ж.-Ж. Руссо.
17. Філософські, суспільно-політичні та естетичні погляди Д. Дідро.
18. «Енциклопедія» Д. Дідро як маніфест ідей французького Просвітництва.

19. Особливості проблематики, жанру і художнього методу в романах Д. Дідро («Жак-фаталіст і його пан», «Племінник Рамо», «Черниця»).
20. Філософські ідеї Ж.-Ж. Руссо у контексті епохи Просвітництва.
21. Особливості художнього методу Ж.-Ж. Руссо у річищі становлення просвітницьких ідеалів.
22. Романи Ж.-Ж. Руссо «Юлія, або Нова Елоїза», «Еміль, або Про виховання» як втілення ідей Просвітництва.
23. Етапи німецької літератури Просвітництва та їх характеристика.
24. Специфіка історичного розвитку Німеччини у XVIII ст. та його вплив на своєрідність німецького Просвітництва.
25. Світоглядні принципи та художнє бачення дійсності Г. Лессінга – видатного німецького просвітителя.
26. Відображення актуальних проблем німецької літератури у трактаті Г. Лессінга «Лаокоон, або Про межі живопису і поезії».
27. Просвітницькі ідеї морального вдосконалення театрального глядача у «Гамбурзькій драматургії» Г. Лессінга.
28. Мотиви «бюргерської трагедії» «Міс Сара Сампсон» Г. Лессінга як втілення естетичних смаків автора.
29. Реалістичне зображення дійсності у комедії Г. Лессінга «Мінна фон Барнгельм».
30. Особливості конфлікту і жанрова своєрідність драми Г. Лессінга «Емілія Галотті».
31. Періодизація творчості Ф. Шиллера. Характеристика періодів.
32. Жанри штюрмерського періоду літературної діяльності Ф. Шиллера.
33. Ідейна спрямованість і художні особливості драми Ф. Шиллера «Розбійники».
34. Бунтарський характер і жанрове новаторство у ранній драматургії Ф. Шиллера («Підступність і кохання»).
35. Історична тематика пізньої драматургії Ф. Шиллера. Народ-но-героїчна драма «Вільгельм Телль».
36. Місце творчої спадщини Ф. Шиллера в історії німецької літератури.
37. Літературний рух «Буря і натиск» у культурній історії Німеччини.

38. Видатні представники «Бурі і натиску», роль митців у світовому літературному процесі.
39. Гете як національний поет Німеччини.
40. Періодизація творчості Гете. Характеристика періодів.
41. Світоглядні принципи та особливості творчого методу Гете.
42. Ідейно-художня своєрідність штурмерського періоду творчості Гете: новаторство драми і лірики.
43. Роман Гете «Страждання молодого Вертера»: проблема сентименталізму.
44. Трансформації художнього бачення світу Гете у веймарському періоді.
45. Пізній період життя і творчості Гете: матеріалістичне трактування художнього образу.
46. «Фауст» Гете як філософська трагедія і книга життя. Сюжетні лінії.
47. Історія створення трагедії «Фауст» Гете.
48. Ідея, проблематика й поетика «Фауста» Гете.
49. Система образів «Фауста» Гете, специфіка персонажів.
50. Прототип головного героя «Фауста» Гете. Легенда про Фауста.
51. Образ Фауста у трагедії Гете та етапи його становлення й розвитку.
52. Значення образу Мефістофеля у художньо-філософському контексті трагедії «Фауст» Гете.
53. Концепція наукового пізнання у «Фаусті» Гете. Фауст і Вагнер.
54. Образ Гомункула і його значення у трагедії Гете «Фауст».
55. Образ Маргарити (Гретхен) у контексті духовної еволюції доктора Фауста.
56. Загальна характеристика літератури ХІХ ст. Проблема періодизації та основні літературні напрями.
57. Романтизм як один з останніх «великих стилів» світової літератури.
58. Представники романтичного напрямку в літературі.
59. Реалізм та його тлумачення. Письменники-реалісти.
60. «Ефект реальності» (Р. Барт) і його принципи.

ПЕРЕЛІК ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Гомер. Іліада. Одиссея.

Гесіод. Роботи і дні. Теогонія.

Езоп. Байки.

Архілох. Лірика.

Анакреонт. Лірика.

Есхіл. Прометей прикутий.

Софокл. Едіп-цар. Антігона.

Еврипід. Медея. Циклоп.

Аристофан. Хмари.

Менандр. Третейський суд.

Геродот. Історія.

Лукрецій. Про природу речей.

Вергілій. Буколіки / Еклоги. Енеїда.

Горацій. Оди. Послання.

Овідій. Метаморфози. Наука любові.

Петроній Арбітр. Сатирикон.

Апулей. Метаморфози.

Ірландські саги.

Бій Кухуліна з Фердіадом. Смерть Кухуліна.

Старша Едда.

Молодша Едда.

Беовулф.

Пісня про Роланда.

Пісня про мого Сіда.

Пісня про Нібелунгів.

Поезія вагантів.

Поезія трубадурів, труверів, мінезингерів.

Роман про Трістана та Ізольду (в обробці Ж. Бедьє).

Ф. Війон. Поезії.

Дж. Чосер. Кентерберійські оповідання.

Т. Мор. Утопія.

Данте. Божественна комедія.

Ф. Петрарка. Сонети.

Дж. Боккаччо. Декамерон.

Ф. Рабле. Гаргантюа і Пантагрюель.

П. де Ронсар. Лірика.

А. д'Обіньє. Трагічні поеми.

М. де Монтень. Проби.

Поезія «Плеяди».

Сервантес. Дон Кіхот.

Шекспір. Річард III. Дванадцята ніч. Ромео і Джульєтта. Гамлет.

Отелло. Король Лір. Макбет. Буря. Сонети.

Ф. Малерб. Оди.

П. Корнель. Сід. Горацій.

Н. Буало. Мистецтво поетичне. Сатири.

Т. де Віо. Поезії.

Б. Джонсон. Вольпоне. Епісін, або Мовчазна жінка. Алхімік.

Дж. Мільтон. Поезії. Втрачений рай.

Поети-метафізики. Лірика.

С. де Бержерак. Інший світ, або держави та імперії Місяця. Космічна історія держав та імперій Сонця.

П. Скаррон. Тифон, або Гігантомахія. Вергілій навиворіт.

Ж. Расін. Андромаха. Федра. Британік.

Мольєр. Смішні манірниці. Дон Жуан. Тартюф. Міщанин-шляхтич. Мізантроп. Скупий.

Б. Паскаль. Думки.

Р. Шерідан. Школа лихослів'я.

Д. Дефо. Робінзон Крузо.

Дж. Свіфт. Мандри Гуллівера.

С. Річардсон. Памела, або Винагороджена доброчесність.

Г. Філдінг. Пригоди Джозефа Ендрюса. Історія Тома Джонса, знайди.

Т. Смоллетт. Пригоди Перігріна Пікля.

Л. Стерн. Життя і думки Трістрама Шенді. Сентиментальна подорож Францією та Італією.

Р. Бернс. Поезії.

Вольтер. Філософські повісті (Мікромегас. Кандид, або Оптимізм. Простодушний). Орлеанська діва. Філософські листи.

Монтеск'є. Перські листи. Про дух законів.

Д. Дідро. Жак-фаталіст і його пан. Племінник Рамо. Черниця.

Ж.-Ж. Руссо. Юлія, або Нова Елоїза. Еміль, або Про виховання.

Г. Лессінг. Емілія Галотті. Гамбурзька драматургія. Міс Сара Сампсон. Мінна фон Барнгельм, або Солдатське щастя. Лаокоон, або Про межі живопису та поезії.

Ф. Шиллер. Лірика. Розбійники. Підступність і любов. Дон Карлос. Листи про естетичне виховання людини. Вільгельм Телль.

Й.-В. Гете. Лірика. Страждання молодого Вертера. Фауст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Антична література : підручник / за ред. А. Тахо-Годі. Київ, 1976. 439 с.
- Артамонов С. Д. История зарубежной литературы XVII–XVIII вв. Москва, 1988. 698 с.
- Баландін Р. К. Короткий міфологічний словник. URL: <http://bibliograph.com.ua/100bogov/114.htm>.
- Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : підручник / за наук. ред. О. Галича. 2-е вид. Київ, 2006. 488 с.
- Давиденко Г. Й. Історія західноєвропейської літератури раннього і зрілого Середньовіччя : навчальний посібник. Суми, 2006. 261 с.
- Давиденко Г. Й., Акуленко В. Л. Історія зарубіжної літератури середніх віків та доби Відродження : навчальний посібник. Київ, 2007. 248 с.
- Давиденко Г. Й., Величко М. О. Історія зарубіжної літератури XVII–XVIII століття : навчальний посібник. Київ, 2007. 292 с.
- Елистратова А. А. Английский роман эпохи Просвещения. Москва, 1966. 476 с.
- Жирмунская Н. А., Плавский З. И., Розумовская М. В. и др. История зарубежной литературы XVII века : учебник. 2-е изд., испр. и доп. Москва, 2001. 254 с.
- Зарубежная литература второго тысячелетия. 1000–2000 : учебное пособие / под ред. Л. Г. Андреева. Москва, 2001. 355 с.
- Кирилюк З. В. Література Середньовіччя : посібник. Харків, 2003. 176 с.
- Лapidус Н. И. Зарубежные литературы. Античность, Средние века, Возрождение, литература XVII–XVIII вв. Минск, 1993. 159 с.
- Литературная энциклопедия терминов и понятий / гл. ред. и сост. А. Н. Николюкин. Москва, 2001. 799 с.
- Мегела І. Історія давньогрецької літератури : курс лекцій. Київ, 2007. 340 с.

- Мегела І. Література європейського Просвітництва : цикл лекцій. Київ, 2012. 320 с.
- Мегела І. Література європейського Середньовіччя : курс лекцій. Київ, 2016. 416 с.
- Парандовский Я. Мифология. Верований и легенды греков и римлян.
URL: <http://padaread.com/?book=32288>.
- Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Антична література : підручник. 3-тє вид. Київ, 2008. 718 с.
- Підлісна Г. Н. Антична література для всіх і для кожного : учбовий посібник. Київ, 2003. 384 с.
- Підлісна Г. Н. Антична література : навчальний посібник. Київ, 1992. 255 с.
- Сабат Г. У лабіринтах утопії й антиутопії. Дрогобич, 2002. 158 с.
- Соловьёва Н. Английский предромантизм и формирование романтического метода. Москва, 1984. 146 с.
- Турышева О. Н. История зарубежной литературы XIX в. Реализм. Екатеринбург, 2014. 76 с.
- Шалагінов Б. Б. Зарубіжна література : від античності до початку XIX ст. : історико-естетичний нарис : навчальний посібник. Київ, 2004. 360 с.
- Шкаруба Л. М., Шошура С. М. Історія зарубіжної літератури (від античності до Відродження) : навчально-методичний посібник. Миколаїв, 2009. 268 с.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Безруков Андрій Вікторович

канд. філол. наук, доцент

ІСТОРІЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:
ВІД АНТИЧНОСТІ ДО ПОЧАТКУ ХІХ СТ.

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Віддруковано ФОП Касян-Шаїнський

Телефон: +38 (063) 226 21 23

E-mail: 3045805@gmail.com

Податковий номер: 3269821435

Адреса: м. Дніпро, вул. Лоцманська станція, 20

Наклад: 30 прим.